

e-ISSN: 2630-631X

Article Type

Research Article

Subject Area

Basic Islamic Sciences

Vol: 8

Issue: 55

Year: 2022

Pp: 169-182

Arrival

22 November 2021

Published

27 January 2022

Article ID 1283

Doi Number<http://dx.doi.org/10.31576/smyrj.1283>**How to Cite This Article**

Hansu, R. (2022). "Tâhir b. Âşûr'un et-Tahrîr ve't-Tenvîr Adlı Tefsirinde Şiirle İstişhâd Anlayışı ", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 8(55): 169-182.

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Tâhir b. Âşûr'un et-Tahrîr ve't-Tenvîr Adlı Tefsirinde Şiirle İstişhâd Anlayışı**Concept Of Reasoning With Poetry In The Tafsir Of Tahir B. Ashur's Et-Tahrir Ve't-Tenvir**Remzi HANSU¹

¹ Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belâgatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

ÖZET

Şiir, iletişimi sağlayan dilin en önemli unsurlarından biridir. Duygu, düşünce ve inanışlar şiir aracılığıyla somut bir form halinde nesilden nesile aktarılır. Kâbe'nin duvarlarına asılacak bir mevkiye ulaşan şiir, İslam tarihinde edebiyat ve münazaralarda hakem rolünü üstlenmiştir. Bu denli etki gücü yüksek olan şiirin, bir istişhad yöntemi olarak tefsir çalışmalarına da yön verdiği malumdur. Şiirle istişhâd, delil olarak dil kurallarının tesbitinde kullanıldığı gibi Kur'an âyetlerinin doğru anlaşılıp yorumlanmasında da tercih edilmiştir. Şiirle istişhâd, daha sonraki dönemlerde müfessirler arasında âyetlerin dilsel tahlillerinde ve yorumlanmasında kullanılan önemli bir değer olmuştur. Tâhir b. Âşûr'un Arap diline olan hâkimiyeti, onu dili etkin kullanarak âyetleri yorumlamaya sevk etmiştir. O, et-Tahrîr ve't-Tenvîr adlı tefsirinde Arap dilini ve önemli bir parçası olan şiiri yoğun kullanarak âyetleri yorumlama yoluna gitmiştir. Dolayısıyla şiirle istişhâd, eseri ayrıcalıklı kılan bir hususiyet olmuştur. İbn Âşûr'un, et-Tahrîr ve't-Tenvîr adlı tefsirinde şiir ile istişhâdı yoğun olarak kullanması ve istişhâdın Kur'an âyetlerinin yorumlanmasına etki ve katkısının tespiti gibi durumlar bizi böyle bir çalışmaya sevk etmiştir. Bu makalede Tâhir b. Âşûr'un et-Tahrîr ve't-Tenvîr'inde şiirle istişhâd anlayışı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda tefsirde şiirleri delil gösterilen şairler, şiirle istişhâd türleri, Tâhir b. Âşûr'un şiirle istişhâd yöntemi ve istişhâdın dayanağını belirleme gibi konular ele alınmıştır. Arap dil ve belâgatına vakıf bir müellif olan İbn Âşûr'un, şiirle istişhâdı esas alarak Kur'an âyetlerine yönelik yorumlarının ortaya çıkarılması farklı bir önemi haizdir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dil ve Belâgatı, İstişhâd, Şiir, Tâhir b. Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr.

ABSTRACT

Poetry is one of the most influential aspects of language for communication. Through poetry, emotions, thoughts, and beliefs are passed down from generation to generation in a concrete form. Poetry, which has gained a footing of being put on the Kaaba's walls, has taken the role of arbitrator in literature and debates in the history of Islam. As known by all, the poem, which has such a high power of influence, also directs the studies of tafsir as a way of reasoning method. Reasoning with poetry is exercised as evidence for establishing the rules of language, as well as for correctly understanding and interpreting the verses of the Qur'an. Reasoning by poetry became an influential value used in linguistic context and interpretation of verses among commentators in subsequent periods. Tahir b. Ashur's well-commandment of the Arabic language prompted him to interpret the verses through referring to the language effectively. In his tafsir entitled et-Tahrîr ve't-Tenvîr, he resorted to the Arabic language and poetry, which is a significant component of it, to interpret the verses. Therefore, reasoning with poetry has been the feature granted the work specially privileged. The determination of the effect and contribution of reasoning to the interpretation of the Qur'anic verses, as well as Ibn Ashur's extensive use of poetry and reasoning in his commentary named et-Tahrîr ve't-Tenvîr, have prompted us to carry out such a study. In this article, the concept of reasoning with poetry in Tahir b. Ashur's et-Tahrîr ve't-Tenvîr has been attempted to be determined. In this context, issues such as poets whose poems were presented as evidence in tafsir, forms of reasonings with poetry, Tahir b. Ashur's reasoning approach by poetries, and defining the basis of the reasoning were discussed in detail. Therefore, it is of great importance to reveal the interpretations of Ibn Ashur, who is an author with a command of the Arabic language and rhetoric, on the verses of the Qur'an based on poetry and reasoning.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Reasoning, Poetry, Tahir b. Ashur, et-Tahrir ve't-Tenvir.

1. GİRİŞ

İbn Âşûr, 1879 tarihinde Tunus'ta dünyaya gelmiştir. Birçok âlim yetiştiren köklü bir ailenin çocuğudur. O, Tunus'ta Muhâmmmed Aziz Bû Atur (ö. 1324/1907), Ömer İbn Şeyh (ö. 1329/1911), Muhâmmmed en-Neccâr (ö. 1247/1913) ve Salih İbn Muhtar eş-Şerif (ö. 1285/1920) gibi birçok önemli âlimden farklı alanlarda eğitim almıştır. Üstün bir zekâyâ sahip olması kendisini Zeytune Üniversitesi Rektörlüğü gibi önemli bir mertebeye gelmesine vesile olmuştur. Toplumun içinde bulunduğu sıkıntılı durum, onu eğitime ve ilmî faaliyetlere yöneltmiş; gerek ilmî gerek idârî görevde bulunduğu dönemlerde eğitim sistemine yönelik büyük çabalar sarf etmiştir. Birçok alana dair onlarca eser kaleme almış ve toplumun kurtuluşu için büyük projelere imza atmıştır. Muhammed el-Fâzıl İbn Âşûr (1909- 1970), Muhammed el-Habîb İbnü'l- Hoca (1922-2012), Belkâsım el-Gâlî (1927-2014) gibi önemli âlimlere hocalık yapmıştır.

Tâhir b. Âşûr, 1973'te Tunus'ta vefat etmiş ve (el-Ğâli, 1996: 68). Zellâc Mezarlığı'nda defnedilmiştir (ez-Zemerlî, 1986: 361-366; Coşkun, (1999). (DİA), (XIX): 332-335). Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* tefsiriyle meşhur olmuştur. Tefsir, bir bütün olarak ilk kez 1968 yılında Tunus'ta 15 cilt halinde basılmıştır. 1984 yılında ise Tunus'ta 30 cilt halinde yayımlanmış. Bu eser tekrar gözden geçirilerek Beyrut'ta yeniden basılmıştır.

Şiir veya şair, sözlükte شاعر (şa'ara) kökünden türemiş olup “bir şeyin inceliklerini kavrayarak tanımak, sezerek vâkıf olmak; uyumlu, ölçülü ve ahenkli söz söylemek” gibi anlamlara gelen bir masdardır. İsim olarak “seziş, hissediş, sezgiye dayalı bilgi; duygu ve heyecandan kaynaklanarak söylenen uyumlu, ölçülü ve ahenkli söz” anlamlarına gelmektedir (İbn Manzûr, ts.: شعر mad.; Fîrûzâbâdî, 1407: شعر mad.; el- Müncid, 1986: 37).

الاستشهاد (İstîşhâd), شهد kökünden türemiş bir mastardır. Lügat olarak; şahid tutmak, şahid getirmek, hazır bulunmak, göstermek, tayin etmek gibi anlamlara gelmektedir (ez-Zebîdî, 2012: VIII, 146; el-Fîrûzâbâdî, 1407: 898; İbn Manzûr, ts: X, 184; Develioğlu, 1983: 171). Terim olarak İstîşhâd: “ Edebî bir fikrin sağlamlığını, bir kelimenin manasını veya bir hususu ispatlamak için değerli eserlerden örnek gösterme, ayet, hadis, muteber şiir veya atasözü ile delil getirmektir” (el-Askerî, 1984: 267, 416; Matlub, 1996: 78; Vehbe & el-Mühendis, 1979: 26-27; Bedevî, 1997: 318-319; 'Akkâvî, 1996: 86-87; Bolelli, 2015: 32).

Hz. Peygamber hayatta iken Kur'an'ı bizzat kendisi ashabına açıklayıp izah ettiği için onun döneminde Kur'an'ı anlama ve yorumlama hususunda farklı yaklaşımlardan söz edilemez. Ancak Hz. Peygamber'den sonra Kur'an-ı Kerim'i yorumlamaya ve anlamaya yönelik farklı yaklaşımlar görülmeye başlanmıştır. Bu yaklaşımları iki ana başlıkta inceleyebilmek mümkündür. Birincisi: Kur'an'ın Kur'anla, Kur'an'ın sünnetle veya Kur'an'ın sahabe kavli ile tefsiri demek olan rivâyet yöntemidir. İkincisi: Kur'an'ın dil, edebiyat, dinî prensipler ve diğer bilgi kaynaklarının etkin kullanımıyla tefsiri olan dirayet yöntemidir. Kur'an'ın tefsir edilmesinde kullanılan bu iki yöntemde de Arap dili önemli bir konuma sahip olmuştur. Çünkü Kur'an'ı tefsir eden her müfessir, Arap dilinden yararlanmış ve âyetlerin anlamını belirlemek üzere dile müracaat etmiştir. Zira Arapça bir kitap olan Kur'an'ın anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi, Arap dilinin etkin bir şekilde öğrenilmesini ve kullanılmasını kaçınılmaz kılmıştır.

İlk istîşhad örnekleri Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerini anlamada zorluk çekenlerin ilimde ileri seviyede olan ashaba müracat ederek izahat istemeleri ile başlamıştır. Yüce Allah tarafından indirilen Kur'an'ı Kerim'in amacına uygun bir şekilde açıklanabilmesi için şiirle istîşhâd önemli bir kaynak kabul edilmiştir. Şiir şahidi, Kur'an'ın anlamını açıklamada bir araç olmuştur (el-Mâlikî, 1994:132). Müfessir, Kur'an'ın kapalı görünen yerlerini anlamak ve naslarını araştırmak için Arap şiirini ve bu türün uygun şeklini bilmeye, Arap edebî sanatlarını kullanmaya, şiiri anlama ve kavramaya büyük ölçüde ihtiyaç duymaktadır. Çünkü şiir, Kur'an'ın sırlarını ve içeriğini ortaya çıkardığından ve Kur'an'ın dilini açıkladığından müfessir için büyük bir önem arz eder.

Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı tefsirinde şiirle istîshada önem vermiştir. Bu yöntem tefsirine dilsel açıdan farklı bir boyut kazandırarak konuyu anlamada ve hüküm çıkarmada kendisine yardımcı olmuştur. Tâhir b. Âşûr istîshâd olarak kullandığı şevahit metinlerinin kıymetini anlamının yanında, açıklamış olduğu metin hakkında da mükemmel bir dil bilincine sahiptir. O, şiir ve Kur'an şevahitlerini seçerken, Arap kelimelerden gelen kullanımları tercih ederken, şevahitleri belirlerken ve şiir dönemleri arasındaki farklılıkları birbirinden ayırmaya çalışırken çok dikkatli davranmıştır (Ahmîdân, 2012: 268-269).

Bu makale, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagâtı Anabilim Dalında yapılmakta olan “Tâhir b. Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*'inde Şiirle İstîshâd Anlayışı” başlıklı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır. Müellifin yöntemini belirlerken her bir madde altına ilgili örnek veya örnekleri sıralamak makalenin sınırlarını aştığından somut bir veri olarak okuyucuyu bilgilendirme niyeti ile her bir başlık altına birkaç örnekle sınırlandırmak zorunda kaldık. Maddelerin örnekleri ayrıntılı bir şekilde tezde işlenmiştir.

2. ŞİİRLERİ DELİL GÖSTERİLEN ŞAİRLER

et-Tahrîr ve't-Tenvîr'de şiir istîshâdına geniş yer verilmiştir. İbn Âşûr, farklı tabakalardan ve ayrı ekollerden şairlerle ihticac etmiştir. İstîshâd güvenilir ise söyleyeni belli olmasa bile şiiri delil olarak göstermiştir. Dolayısıyla şiir, tefsiri için temel bir dayanak olmuştur. Bunu, Yüce Allah'ın kelamını doğru kurallar ve temeller üzerine açıklamak için yapmıştır.

Tâhir b. Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* tefsirinde hâkim olan yapı dildir. Bu konuda Heyâ Sâmîr şöyle der: “İbn Âşûr, bir edebiyatçı ve bir şairdir. O, bir müfessir olarak manayı açıklarken veya kelimeyi izah ederken şiirden gerekli yardımı almıştır. Tâhir b. Âşûr, kendisinden önceki müfessirlerden farklı bir metot kullanmıştır.

İbn Âşûr, şiir ile istişhadı çok kullanmış, çoğunlukla Arapların kullandığı lafızların delalet ettiği manayı açıklamak için şairlerin hakemliğine başvurmuştur. Lafızların delalet ettiği manayı desteklemek için Arap şiirinden bir, iki, üç bazen dört veya beş beyit bile zikretmiştir” (Sâmir,1994: 394). İbn Âşûr’un şiirleriyle istişhadta bulunduğu şairleri dönemlerine göre şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır:

2.1. Câhiliye Dönemi Şairleri

Bunlar cahiliyyûn dönemi şairleri veya İslam öncesi şairleri olarak da zikredilir. Tâhir b. Âşûr ilk dönemin yapıtları içerisinde en çok Nâbiga ez-Zübyânî’nin şiirlerini kullanmıştır. Zira İbn Âşûr, Nâbiga’nın divanını toplamış, ta’likini yapmış ve değerlendirmesine özen göstermiş birisidir. Diğer taraftan Nâbiga, muallâka şairlerindedir. Fesahat ve belâgatta ilk dönemin meşhur şairlerin önde gelenlerinden sayılır. İmruülkays’tan sonra ikinci sırada yer alır. İbn Âşûr, Nâbiga hakkında şöyle der: “Şiirinde lafzın fesahati, cümlelerin belâğati, mananın saygın olması, ihtiyaçlardan ve da’fu te’liften (kelimelerin uyumsuzluğundan) uzak oluşu onun şiirini yüksek bir konuma çıkarmıştır” (ez-Zübyânî,1986: 6). Sadece şiirini toplamakla yetinmemiş, beyitlerde geçen anlaşılması zor kelimelerin manalarını açıklayarak divanın ta’likini (yorum) yapmıştır. Tâhir b. Âşûr, Nâbiga hakkında bazı edebî sözler sarf etmiştir. Bunlardan bir tanesi şöyledir: “İnsanların en şâir olanı; süvarilikte İmruülkays, korkutmada Nâbiga, teşvikte Züheyr, eğlendirmede Â’sâ olmuştur. Edebî ve eleştirel konum Nâbiga için olmuştur. Bu konum şairler arasında hakemlik yapmayı ortaya çıkarmıştır. Üstâd daha çok bununla tanınmıştır. Sosyal, siyasi ve ekonomik çevrelere açıklamalarda bulunmuş, dönemdeki krallarla görüşmüştür.”(el-Ğâli, 1996: 285).

İbn Âşûr’un tefsirinde şiirleriyle istişhad ettiği câhiliye dönemi şairlerinin bazıları şunlardır:

Tâhir b. Âşûr, cahiliye dönemi şairlerinden Nâbiga ez-Zübyânî’den 260 yerde 231 beyit, İmruülkays’tan 113 yerde 75 beyit nispet etmiştir. Â’sâ’ya 95 yerde 92 beyit, Lebîd b. Rebî’a’ya 95 yerde 85 beyit nispet ettirmiştir. Züheyr b. Ebû Sûlmâ’ya 77 yerde 56 beyit, Tarafe b. el-Abd’de 42 yerde 45 beyit, Haris b. Hillize’ye 41 yerde 35 beyit, Antere b. Şeddad’a 35 yerde 29 beyit, Amr b. Külsûm’e 28 yerde 24 beyit, Sibret b. Amr el- Fakasî’ye 17 yerde 15 beyit, Teebbeta Şerra’ya 14 yerde 13 beyit, Kays b. el-Hatîm’e 16 yerde 16 beyit, İbn Ziyâbet’ et-Teymi’ye 13 yerde 15 beyit, Ümeyye b. Ebi Salt’a 10 yerde 11 beyit nispet etmiştir.

et-Tahrîr ve’t-Tenvîr adlı tefsirde, kendileriyle istişhad edilen diğer cahiliye şairleri arasında, Humâsî, Zeyd b. Amr b. Nufeyl, İyas b. Kabisa et-Tâî, Alkame b. Abd, Mürre el-Fakasî, Hatîm et-Tâî, Târîf b. Temîm el-Anberî gibi birçok önemli şairi sayabiliriz (el-Ğâli, 1996: 285). Görüldüğü üzere İbn Âşûr, ayetlerin tefsirinde cahiliye dönemi şairlerin yazmalarından ciddi oranda istifade etmiştir.

Bilindiği üzere bahsettiğimiz ilk tabaka, Arap şiir tarihinde önce gelen tabakanın şiirlerini temsil etmektedir. Öyle ki bu şiirler; lafzın sağlam oluşu ve mananın açık oluşuyla belirgin hale gelmiş olup diğer şiirlerden ayrılmışlardır. Zikrettiğimiz bu durumlar dil âlimlerinin bu şiirlere öncelik vermelerine, dilde bu şiirlerin örneklik ve delil teşkil edebileceğini kabul etmelerine imkân sağlamıştır. Nihayet itimad edilen bu şiirler Kur’an-ı Kerim’in tefsirinde ve Hz. Peygamber’in hadis-i şeriflerini açıklamada bir dayanak olmuştur.

Dil âlimleri ve nahivciler bu tabakadaki şairlerin şiirlerini delil getirmede icma etmişlerdir. Sonraki nesiller ittifakla bu yönetime devam etmişlerdir. Dil bilginleri dilin kurallarını koymak için bir ölçüt olarak cahiliye şiirini seçmişlerdir. Öyle ki cahiliye şiirini, dilin dayanağı kılmışlardır. Müfessirlerin çoğunda bu yöntemi takip etmişlerdir. Müfessirler için cahiliye şiiri; açıklamayı güçlü kılmada, üslûbu güzelleştirmede, ifadeleri üstün hale getirmede önemli bir kaynaktır.

2.2. Muhadramûn Şairleri

Tâhir b. Âşûr, Muhadramûn şair topluluğundaki bazı şairlerden şiir almıştır. Muhadramûn şairlerin şiirleriyle yaptığı istişhad oranı belli bir seviyeye çıkmıştır. Bu şairlere İslâmiyyûn şairleri de denilir. Bunlar ilk dönem İslam şairleridir. Hem cahiliye döneminde hem de İslam’ın ilk dönemlerinde yaşamışlardır. İbn Âşûr, muhadramun dönemi şairlerin başında gelen Lebîd b. Rebîa’ya 95 yerde 85 beyit, Züheyr b. Ebû Sûlmâ’ya 77 yerde 56 beyit, Kâb b. Züheyr’e 40 yerde 41 beyit, Samuel b. Adiya’ya 40 yerde 39 beyit, Hassân b. Sâbit’e 29 yerde 25 beyit, Amr b. Ma’dikerîb’e 32 yerde 10 beyit, Abbas İbn Mirdâs’a 21 yerde 23 beyit, Ebû Zueyb el-Huzeli’ye 18 yerde 17 beyit, Abede b. et-Tayyîb’e 14 yerde 15 beyit, Abdullah b. Revâha’ya 13 yerde 19 beyit, Hansâ bint ‘Amr’a 8 yerde 6 beyit ve Mütelemmis ed-Dab’i’ye 5 yerde 4 beyit şiir istişhadında bulunmuştur.

İbn Âşûr, İstişhad için 211 cahiliye ve muhadramun dönemi şairinden şiir almış. 1434 yerde istişhadta bulunmuştur. Toplamda 1445 beyit şiir zikretmiştir.

Bu sayılar, bu aşamanın doğal yapısını ifade etmektedir. Yaptığımız incelemede, şairleri tasnif ederken bu ilk aşama şiirlerinin daha fazla olduğunu tespit ettik. Birinci dönem şairlerinden alınan şiirler, diğer dönemlerden alınan şiirlerin yarısından daha fazla olmuştur.

2.3. Müttekaddimûn Şairleri

Bu dönemi İslâmiyyûn, İslâmî ve Emevi dönemi şairleri diye adlandıran âlimlerde olmuştur. Bunlar İslâm'ın ilk yıllarında yaşamış şairlerdir. Bu şairlerin sayıları oldukça fazladır. Tâhir b. Âşûr istişhâd için özellikle ilk dönemin şiirini benimsemiştir. Bunlardan sonra Müttekaddimûn şairlerinin şiirleriyle de istişhâd yapmıştır. Cahiliye ve muhadramun dönemi şiirlerine nazaran müttekaddimûn dönemi şiirlerine başvurmada bir azalma sözkonusudur.

İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı tefsirinde Ferezdak'a 39 yerde 34 beyit, Cerîr'e 34 yerde 34 beyit, Zürrumme'ye 34 yerde 30, Rü'be b. Accâc'a 19 yerde 19 beyit, Ömer b. Ebû Rebîa'ya 13 yerde 14 beyit, er-Râ'i en-Nemîri'ye 13 yerde 12 beyit, Kesîr Uzze't'e 13 yerde 15 beyit, Ebû Hayyat en-Nemîri'ye 10 yerde 10 beyit, Ziyâd el-A'cemî'ye 7 yerde 9 beyit, Tirmah'a 2 yerde 2 beyit nisbet etmiştir.

Tâhir b. Âşûr sayıları 89'u bulan bu dönemin şairlerinden önemli oranda şiir almıştır. 413 yerde istişhâda bulunmuş toplamda 421 beyit zikretmiştir. Ferezdak ve Cerîr bunların arasında en bilinenleridir.

2.4. Müvelledûn Şairleri

Müvelledûn veya Muhdesûn adıyla da anılan bu dönem müttekaddimûndan sonra gelir. Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı tefsirinde muhdesun dönemi şairlerin başında gelen Beşşâr b. Bürd'den 55 yerde 45 beyit zikredilmiştir Ebû Tayyîb el- Mütenebbî'ye 45 yerde 44 beyit, Ebû'l-Alâ el-Maarri'ye 35 yerde 40 beyit, Ebû Temmam Habîb b. Evs'e 22 yerde 19 beyit, Abbas b. Ahnef'e 8 yerde 8 beyit, Ebû Firas Hamadânî'ye 6 yerde 6 beyit, el-Velîd b. Ubeyd el- Buhturî'ye 5 yerde 5 beyit, İbn Rûmî'ye 5 yerde 7 beyit, Ebû Şîs el-Huzeî'ye 5 yerde 7 beyit, Ebû Nûvâs'a 4 yerde 4 beyit şiir şahidinde bulunmuştur. İbn Âşûr, 40 muhdesun dönemi şairinden şiir almış. 229 yerde istişhâda bulunmuş. Toplamda 229 beyit zikretmiştir.

Tâhir b. Âşûr'un şiirde kişisel özelliklerle öne çıkan Müvelledun dönemi ve sonraki dönem şairlerine eserinde yer verdiği görülmektedir. Tâhir b. Âşûr'un şiirlerini aldığı son kişi Beşşâr b. Bürd olmuştur. O, muvelledun şairlerin ilkidir. Şiir sanatında İslamiyyun dönemin önde gelen son şairlerindendir. Bundan dolayı İbn Âşûr ona büyük bir ilgi göstermiştir. Divanını toplamış, şerhini ve tahkikini yapmıştır (İbnü'l-Hoca, 2008: 543). Tâhir b. Âşûr, şairin divanındaki öğeleri açıklayarak ona eşlik etmiştir. Divandaki beyitlerini incelemiş, bu beyitleri geçmiş şairlerin benzer beyitleriyle de karşılaştırmıştır. Bu konuda Tâhir b. Âşûr şunları ifade eder: “Beşşâr b. Bürdün divanından büyük faydalar edinince divanında geçen bazı manalara ve nüktelere açıklık getirmek için divanını ta'lik (yorum) yapıp açıklamak istedim. Çünkü ben Beşşâr'ın şiirini Arap dilindeki hususiyetlerle ondaki belâgat nükteleriyle dolu olduğunu, divanın içinde olan yabancı kelimelerin açıklamasına ihtiyaç olduğunu fark ettim.”(Bürd,1976: 6). Şiir bilginleri, Beşşâr b. Bürd'ün şiirdeki konumunu kayda değer görmüş; onu şiir sanatını en çok kullanan şairlerden saymışlardır. Beşşâr b. Bürd'ü şiir sanatını kullanmada A'sâ ve Nâbiga'ya benzetmişlerdir”(Ahmîdân, 2012: 118).

Hülasa, İbn Âşûr tefsirinde Arap şiirinin her bir dönemiyle ilgilenmiş, özellikle muallâka sahibi meşhur şairler ve onlardan sonra gelen Ebû Temmâm, Beşşâr b. Bürd, Mütenebbî gibi Muhdes şairlerden çokça yararlanmıştı. İbnü'l-Hoca şöyle der: “Büyük imam İbn Âşûr; ilmî, edebî ve kültürü tanıtan ilk araştırmacılardandır. Bunu tutum ve davranışlarıyla da ortaya koymaktadır. A'sâ, Nâbiga, Beşşâr ve birbirini izleyen farklı dönemlerdeki ekollerin dışında, başkalarının şiirleriyle de meşgul olmuştur. Diğer taraftan o, dikkat ve titizliğiyle nitelenen kabiliyetli araştırmacıların başında gelir. O, şer'î, edebî ve diğer ilimlerde önde gelen bilgili âlimlerin son temsilcisidir”(İbnü'l-Hoca, 2008:543).

3. ŞİİRLE İSTİŞHAD TÜRLERİ

İbn Aşur, İstişhâdın güvenilirliğini önemsemektedir. O, öncelikle söyleyeni beli olan şiirleri nakletmeye özen gösterir. Bunun yanında söyleyeni beli olmayan şiirlere de yer vermektedir. Bir ayeti tefsir ederken bazen bir bazen birden çok beyit zikretmektedir.

3.1. Söyleyeni Belli Olan Şiir Şevahitleri

İbn Âşûr özellikle söyleyeni belli şevahitlere özen göstermiştir. Mensup mütevatir şevâhitlerin % 91 oranında olması İbn Âşûr'un şevahidlerin mensubiyetleri hususuna çok önem verdiğini göstermektedir. Bu büyük oran İbn Âşûr'un dile ne kadar hâkim olduğunun göstergesidir. O, şiir sahiplerine şâhidleri nispet etmeye özen göstermiş, şevahitlerin sahipleri bilinmediğinde önceki müfessirlerden araştırma yaparak hâkim olduğu

divanlardan yardım almıştır. Heya Samir şiirlerin söyleyene isnat edilmesinin İbn Âşûr'un genel metodu olduğunu ifade etmiştir (Sâmîr, 1994:285).

İbn Âşûr, şahidin içeriği veya şahitle ilgili kapalı olan ifadeleri dikkate alarak zaman zaman şairin tam biyografisini, ismini, lakabını ve bunun zaptının nasıl olduğunu biçimsel olarak anlatmıştır. Şevahidi, sahibine dayandırmaya ne kadar önem verdiğini anlamak için tefsirinden şu örneği incelemek yeterli olacaktır:

İbn Âşûr, el-Findu'z-Zemânî'den şöyle bahs eder: “Find, onun lakabıdır. Find'in aslı ف (fa)'nın kesrasıyla. Find dağ demektir. Find'in ismi ise Şehl b. Şeybandır. Noktalı Şin ile. Arapça bir isim değildir. Noktalı olan Şehl Arapça'nın dışında başka bir isimdir. O, Buas savaşının şairlerindedir....” (İbn Âşûr, 1984: I, 176). İbn Âşûr, müvelledun (Arap olmayan), recez şiir yazarları ve bedevi olanları çoğunlukla açıklar. Bunlara önem vermesinin sebebi şaire ve kabilesine şiiri nispet etmeye verdiği önemdir. Bu tür malumatlar müfessir için övgüye şayan durumlardır (İbn Âşûr, 1984: I, 148, 220, 231, 251; XXX, 501).

Tahir b. Âşûr, bir şairin biyografisinden bahsederken nesebini uzun uzun anlatmış, herhangi bir dilciye şahidi nispet etmeye özen göstermiştir. İbn Âşûr, şahidi sahibine nispet etmeye önem verdiği gibi onu tanıtmaya da son derece ehemmiyet vermiştir.

Tefsir metni içerisinde şaire ilmî bir değer atfeden İbn Âşûr, şair ismini vermekle yetinmez ya isim veya lakabı bilinen bir şiirle ilişkilendirir ya da bir nazımla bağlantı kurar.

İbn Âşûr, şahidi ihticac dönemine veya meşhur olan şaire nispet etmek ile yetinmemiş, akıcılık ve bozukluktan salim olmayı da kendisine ölçüt edinmiştir. Şiiri şahid gösterilen şairin biyografisini bilmek, şahidin konusunu anlamaya yardımcı olur.

İbn Âşûr, genellikle şairin nesebini, yaşadığı dönemi, kabilesini, şahidin geldiği yerde durumuna uygun olarak ayrıntılı bir şekilde zikreder. Örneğin: “Şairin dediği gibi o, İshak el-Harîmîdir. Reşit dönemindeki şairlerden beni harimin mevlasıdır (efendisi). O, Ebû Hindam el-Harimiye'ye mersiye söylemiştir...” (İbn Âşûr, 1984 I, 322).

İbn Âşûr, şiirine örnek verdiği şairin biyografisini de verir. Müfessirin şairin biyografisini detaylı bir şekilde ortaya koyması okuyucunun onun sözüne itimad ederek güven duymasını sağlamıştır. İbn Âşûr'un şairin biyografisini sahibine dayandırmaya ne kadar önem verdiğini göstermek için tefsirinden şu örneği incelemek yerinde olacaktır:

“يا بني إسرائيل اذكروا نعمتي التي أنعمت عليكم وأتى فصلتكم على العالمين والناس طرأ بأرض أندلس” *“Ey İsrâil oğulları, size verdiğim nimeti ve sizi âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın”* (Bakara: 2/47). Bu ayetin tefsirinde şu beyiti şahid gösterir:

لَوْلَاكَ مَا وَطِنُوا وَلَا عَمِرُوا

وَالنَّاسُ طَرَأَ بِأَرْضِ أُنْدَلُسِ

“İnsanlar, Endülüs'ü vatan edindiler. Şâyet sen olmasaydın, ne vatan edinebilirlerdi ne de hayatlarını devam edebilirlerdi.”

Şahid olarak takdim ettiği bu beyit sahibini şöyle tanıtır: “Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Huseynî es-Sibtî el-Ğırnâtî, Ğırnata kadısıdır ve 760 senesinde ölmüştür. Onun Hâzım el-Kartâcî'nin el-Maksûre'si üzerine meşhur bir şerhi vardır” (İbn Âşûr, 1984: I, 482; XXIX, 6)

Tâhir b. Âşûr, 2004 yerde söyleyeni belli olan şiir ile istişhadda bulunmuş, 2283 beyiti mütevatir (birden fazla yerde) olarak yer vermiştir.

İbn Âşûr'un şiir şahidini nisbet etmesi tefsirine önemli bir değer katmıştır. O, bu konuda ihmalkârlık göstermemiştir. Bu durum edebiyat, lügat, eleştiri ve özellikle divan kitaplarından faydalandığını göstermektedir.

3.2. Söyleyeni Belli Olmayan Şiir Şevahitleri

Tâhir b. Âşûr'un tefsirinde söyleyeni belli olmayan şiir şahidlerinin oranı % 9 olmuştur. İbn Âşûr'un tefsirinde söyleyeni belli olan şevahitlerin, söyleyeni belli olmayan şevahitlerden oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bununla beraber tefsirde söyleyeni belli olmayan şevahit örnekleri de azımsanmayacak oradadır.

Şiirle istişhâd konusunda önemli hususlardan biri söyleyeni bilinmeyen şiirlerle istişhâd edilip edilmeyeceği meselesidir. Süyûtî, söyleyeni bilinmeyen şiir veya nesir ile istişhâd olamayacağını savunmuş bunun nedeni olarak da şiirin bir müvelled şaire veya fasih olmayan birine ait olabileceği ihtimalini delil getirmiştir (Süyûtî, 2006: 43). İbnü'l-Enbârî'nin öncülüğünü yaptığı ve bir takım dilciler tarafından desteklenen bu görüş, bazı âlimler tarafından kabul görmemiştir. Nitekim el-Bağdâdî *el-Hizâne* adlı eserinde bu hususu değerlendirirken

sunları ifade etmektedir: “Söyleyeni bilinmeyen bir şahid, şayet muteber bir dil âlimi tarafından nakledilmiş ise bunun delil olarak sunulmasında bir sakınca yoktur. Zira Sîbeveyhi'nin “*el-Kitab*” adlı eserinde kullanmış olduğu söyleyeni bilinmeyen birçok beyit, halef ve selefin itimad ettiği en sağlam şahidler olarak kabul görmüştür.” (el-Bağdâdî, 1997 I,16-17).

İbn Âşûr'un tefsirinde söyleyeni belli olmayan şiir şevahidlerini şöyle sıralamak mümkündür:

- Söyleyeni belli olmayan şevahitlerden biri “*وَقَوْلُ الشَّاعِرِ*” ifadesidir. (İbn Âşûr, 1984, XXIX, 295).
- İbn Âşûr, bizzat şahidi şaire nispet etmediğinde ifadeyi detaylandırır (İbn Âşûr, 1984, XXIX, 275).
- İbn Âşûr'un şiir şahidini nispet etmeme biçimlerinden biri de şahidi söyleyenin takdim ettiği makamda *بَعْضُ*(ba'du) kelimesinin kullanılmasıdır (İbn Âşûr, 1984: I, 307).
- İbni Âşûr, söz fesahatli, berrak olup, ucmet ve tutarsızlıktan da salim ise söyleyeni belli olmasa da ilgili şiirle istişhad etmeyi tercih etmiştir (el-Gâli, 1996: 224).
- Bazen beyitler, insanlar arasında iyi bilindiği için ve onların zihninde belli bir şairle irtibatlı olduğu için müellif, şairin ismini zikretme gereği duymaz. Örneğin İbn Âşûr, Fatıha suresinin 1. ayeti kerimesi olan *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* ayetinin tefsirini yaparken besmelede hasr anlamının olmadığını ifade etmiş. ب (ba) harfi cerri mülabeset (mülahabe) türünden olup مع (maa) anlamındadır. Bu hazif icaz türünden olan bir haziftir. Zira müteallakı (fiili) mahzuftur. Çünkü kelimada hazif açık değildir. Burada zarfı müstekarların müteallakları gibi bir hazif söz konusu değildir. Mesela *عِنْدَكَ خَيْرٌ* Hayır seninledir. Burada Araplar müteallakı açığa çıkartmamışlar. Yani *عِنْدَكَ خَيْرٌ كَأَنَّ عِنْدَكَ* dememişler. İbn Âşûr, bu duruma delil getirirken *عَدُوا نَحْوَ قَوْلِهِ* “Onunla (Nabiga)şu sözünü dikkate aldılar.” şeklinde bir ifadeyle beyitin sahibini sunar.

فَأِنَّكَ كَاللَّيْلِ الَّذِي هُوَ مُدْرِكِي

“*Sen bana yetişen/ beni yakalayan gece gibisin.*”

İbn Âşûr, şiirin iyi bilinmesi ve zihinlerde Nabiga ez-Zübyani ile irtibatlı olması hasebiyle yukarıdaki beyitte isim zikretmeden sadece zamirle yetinmiştir (İbn Âşûr, 1984: I, 147, 360, 624).

İbni Âşûr, tefsirinde söyleyeni zikretmeden 399 beyit ve 437 yerde de yarım beyit şiir istişhâd etmiştir.

4. ŞİİR İSTİŞHADINDAN ÖNCE OLUŞAN YAPI

İbn Âşûr, şiirle istişhad öncesinde konuya dair çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Bunlar;

- Şahidden önce şahidin üslubu hakkında çeşitli açıklamalarda bulunur. Örneğin nefi harfiyle kelamın başlamasının uygun olmadığını. Arapçada olumsuzluk bildiren ifadelerin cümlede başında geçmemesi gerektiğini dile getirir (İbn Âşûr, 1984: XXX, 442).
- Şiirin teknik ve sanat boyutunu gösterirken övgü anlamını ifade eden çeşitli kavramları kullanmış. Konuyla ilgili ayetten sonra şahitten önce bazı açıklamalar yaptığı görülmüştür (İbn Âşûr, et-1984: XXX, 63).
- İbn Âşûr'un, ayetin tefsirini yaparken başka kaynaklarda geçen Arapların genel kullarımlarını tercih etmiş. Bu genel kullarımların hemen akabinde şahitleri sunduğu görülmüştür (İbn Âşûr, 1984: XXX, 501).
- Şairin nesebine de önem vermiş ve şahitten sonra şairin nesebini de açıklamıştır. (İbn Âşûr, 1984, XXX, 514).
- Bazen şiir istişhâdından önce tarihi olayları zikreder (İbn Âşûr, 1984: I, 339).
- Konu hakkında ön bilgi vermiştir. Örnek, Beled sûresi 6. ayet: *يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا* “*Yığınla mal harcadım diyorum.*” (Beled: 90/6).

İbn Âşûr, ayeti tefsir ederken şahidi zikretmeden önce cahiliye döneminde yaşayan kimselerin cömert görünmeye çalıştıkları, gereksiz yere mallarını harcadıklarını, malın kendileri için bir kıymetinin olmadığını, bununla övündükleri ve bundan gurur duyarak bunu bir hüner ve meziyet saydıkları hakkında ön bilgi vermiştir. Ön bilgi verdikten sonra Antere'ye ait aşağıdaki beyitleri duruma şahit sunar:

مَالِي وَعَرْضِي وَأَفْرٌ لَمْ يُكَلِّمِ

وَإِذَا سَكِرْتُ فَأَنِّي مُسْتَهْلِكٌ

وَكَمَا عَلِمْتَ شَمَائِلِي وَتَكْرَمِي

وَإِذَا صَحَوْتُ فَمَا أَقْصَرُ عَنْ نَدَى

“*Sarhoş olduğumda ırzıma gereğinden fazla dikkat ederek (onu zarar ve ziyana uğratmadan) malımı tüketirim.*”

Kendime geldiğimde bildiğin gibi karakterim gereği ve elimin açık oluşu nedeniyle cömertlikten geri kalmam.” (İbn Âşûr, 1984: XXX, 353).

İbn Âşûr, ayette geçen اَهْلَكْتُ (ehlektü)’ya karşılık beyitte türevi sayılan مُسْتَهْلِكُنْ (müstehlikün) lafzını şahit göstermiştir. Şahitten önce gereksiz yere çok mal harcamakla ilgi bilgi verdikten sonra konuyu açıklama babında şahit sunmuştur.

5. ŞİİR İSTİŞHÂDINDAN SONRA OLUŞAN YAPI

Şiirle istişhâd, tefsir ekseninde önemli bir yer teşkil ettiği için bu durum bizim dış unsurlardan bahsetmemizi gerekli kılmıştır. Müfessir, şâhidin kuvvetini artırmak için konuyla alakalı olmasa da şâhitte vârid olan olayları kayıt altına alarak bu unsurlara işaret etmiştir. Dış unsurlar, şairin zikrettiği bazı önemli kişileri veya şâhidi kuşatan koşulları ve durumları tanıtır. Şâhidi anlama, şâhidle bağlantısı olan ilişkiyi belirleme ve ayetin tefsirinde istenilen anlamı ortaya koymada yardımcı olur.

Tâhir b. Âşûr’un her şahidden sonra bu unsurları zikretmeyi genel bir metot edindiği söylenemez. Şâhidin içinde geçtiği bağlamın durumuna göre bu unsurları zikretmiştir. İbn Âşûr, bu unsurlara gereğinden fazla önem vermeyip bunlara kısaca değinmiştir. Nihayet temel amacı ayetlerin tefsiri olduğu için böyle bir yöntemi takip ederek tefsire hizmet etmeyi amaçlamıştır. İbn Âşûr, şiirle istişhâd konusunda etkileşim halinde olduğu kişilerin ve kendisinden önceki bazı müfessirlerin yöntemini izlemiştir. Bu bağlamda Muhammed b. Alevî el-Mâlikî et-Taberî’nin şöyle bir yöntem takip ettiğini söylemiştir: “Şâhidle gelen şahsiyetleri tanıtmamış ve şâhidle ilgili olaylardan neredeyse hiç bahsetmemiştir. Genellikle manayı doğru anlamakla yetinip unsurları özetleyerek duruma işaret etmiştir. Ancak açıklanan Kur’an-ı Kerim ayetinin kendisi tarihi ve ilmî bir olay içeriyorsa bu konuda kendisinden bahsedilen durumu uzun uzadıya açıklamıştır. Bunu doğru ve metodolojik bir şekilde yapmıştır” (el-Mâlikî, 1994:143).

İbn Âşûr’un, şiir şâhidinden sonra oluşturduğu yapıyı şöyle zikretmek mümkündür:

1. Ayeti tefsir ederken şâhid gösterdiği bir beyitten sonra bazen onu destekleyen ikinci bir şahit daha zikretmiştir (İbn Âşûr, 1984: I, 340).

2. Anlam yönünden ayette bir kapalılık görmüşse bu kapalılığın benzerini şiirden şahit getirerek açıklama yolunu tercih etmiştir (İbn Âşûr, 1984: I, 339).

3. Ayete sunduğu şâhidi zikrettikten sonra dipnot kısmında şahitle alakalı tarihi olaylar hakkında bilgi vermiş. Şâhidin şiir içerisindeki yerini belirlemiş ve şahitten önce geçen beyiti dipnot kısmında zikretmiştir (İbn Âşûr, 1984: I, 231).

4. Şahidden sonra konuyla alakalı açıklayıcı bazı bilgiler vermiştir. Şâhidi anlama maksadıyla bu bilgilerin yardımı kaçınılmazdır. Zira olayların bağlamı, şâhidin sonrası, şâhidin kapsamlı oluşuna yardımcı olur. Neticede ayet-i kerimenin tefsirinde istenilen maksat sağlanmış olunur. Örnek, Bakara sûresi, 49. ayet:

“Hani, sizi azabın en kötüsüne uğratan, kadınlarınızı sağ bırakıp, oğullarınızı boğazlayan Firavun ailesinden kurtarmıştık. Bunda, size Rabbinizden (gelen) büyük bir imtihan vardır”(Bakara: 2/49)

Bu ayette bahsi geçen kurtuluş, İsrailoğulları’nın Firavun ailesinin azabından kurtuluşudur. İbn Âşûr, şahit olarak er-Raî’nin Halife (Abdülmelik b. Mervân)’a hitaben şu beyiti zikreder:

إِنَّ الَّذِينَ أَمَرْتَهُمْ أَنْ يَعْدِلُوا   لَمْ يَفْعَلُوا مِمَّا أَمَرْتُ قَتِيلًا

“Adaletli olmasını istediğin kimseler bunu hurma fitili kadar bile (zerre kadar) yapmadılar.”

İbn Âşûr, şâhid olarak getirdiği beyitten sonra şu açıklamayı yapar: “er-Raî, ‘Âmir b. Sa’sa’ oğullarından Ubeyd b. Huseyindir. Develeri çok olduğundan er-Râî lakabını almıştır. Emevi devleti şairlerindendi. Bu beyitle zekât memurlarının kavimlerine yaptığı haksızlığı ve şer’î (yasal) olarak emroldukları durumdan saptıklarını halifeye şikâyet ederek şiirin bu beyitiyle halifeye hitapta bulunmuş.” (İbn Âşûr, 1984: I, 490). İbn Âşûr, aşağıdaki iki beyiti yukarıda geçen beyitin anlaşılmasına yardımcı olması için dipnotta vermiştir.

أُولَىٰ أَمْرَ اللَّهِ إِنَّا مَعَشَرٌ   حُنَفَاءُ نَسْجُدُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

“Ey Allah’ın halifesi (Abdülmelik b. Mervân) biz sabah-akşam secde eden hanif (muvahhid) bir topluluğuz.”

Bu beyitin akabinde ise şu beyiti zikreder:

أَخَذُوا الْمَخَاضَ مِنَ الْفَصِيلِ غَيْبَةً   ظَلَمًا وَيُكْتَبُ لِلْأَمِيرِ أَيْلًا

“Haksız bir şekilde, süttten kesilmiş deve yavrusu yerine hamile deveyi almışlar. Karar defterine de (yöneticinin hanesine) küçük deve (yedi ayını doldurmuş) yazmışlar.”

İbn Âşûr, ayette Firavun ailesinin İsrailoğullarına yaptığı zulmün bir benzerinin Emevi devleti halifesi Abdulmelik b. Mervan döneminde zekât toplama esnasında zekât memurlarının yaptıkları haksızlığa benzetmiştir. Yukarıdaki beyitleri de duruma şahit olarak sunmuş ve şunları ifade etmiştir: “ Mısır, Aşağı ve Yukarı Mısır olarak iki kısımdan meydana gelmiştir. Yukarı Mısır güneyde, Aşağı Mısır kuzey de yer alır. Firavun’un karargâh üssü Menfis idi. M.Ö. 3300-1900 arasında Sami’lerin soyundan gelen ve Hiksos lakabını taşıyan Semud’un amca çocukları Amalikalılar, karargâhı ele geçirerek hüküm sürmüştür. M.Ö. 1700 yılında Firavunun 18. ailesi Amalikalılara son vermiştir. 1739’da dönemin Firavunu olan Ebû Fîs veya Übeybî Mısır yönetiminin başındaydı. Yusuf’un (a.s) Mısır’a gelişi bu dönemde olmuştur. O, Mısır’ın azizi iken babası Hz. Yakub çocuklarıyla Mısır’a yerleşmiş, İsrailoğulları aşağı Mısır’ın Casan bölgesinde yaşamıştır. M.Ö.1311 tarihine kadar Firavunun 19. ailesinden Ramses Mısır’ı yönetmiştir. Bu tarihe kadar İsrailoğulları dinlerini, dillerini, adetlerini korumuşlardır. Mısır’ın ilahlarına ibadet etmemişlerdir. Bu dönemden itibaren kâhinlerin Mısır’ın yönetiminin İsrailoğulları’ndan birinin eline geçeceğini Firavun’a sızdırmaları üzerine Firavun ve yandaşı olan Mısır’ın yerli halkı Kıptiler, İsrailoğulları’nı ziraat ekimi ve kiremit yapımı gibi zor işlerde çalıştırmaya başlamışlardır. Aldıkları karar gereği İsrailoğulları’nın erkek çocuklarını öldürmüş, kadınlarını da kendi çocuklarını emzirme ve çocuklarına bakıcılık yapmada kullanmışlardır. İsrailoğulları’nın erkeklerini hizmetçi olarak çalıştırarak büyük bir zulüm başlatmışlardır (İbn Âşûr, 1984: I, 490-493).

İbn Âşûr, Mısır’ın coğrafi konumu, tarihi, yönetimi, kültürü hakkında bilgi vererek şahit olarak getirdiği beyitlerin anlaşılmasına katkı sunmuştur.

Netice olarak Tâhir b. Âşûr, Kur’an nassına hizmet etmek için tefsirin maksadından uzaklaşmadan tam bir uyum içerisinde bu unsurları kullanmaya çalışmıştır. Amacı Allah’ın kelamını açıklamaktır. İbn Âşûr, dış unsurlara ihtiyaç duymuştur. Ona göre bu unsurlar basit olmasına rağmen Kur’an metnine hizmet için birer araçtır. Açıklayıcı özelliğinden dolayı okuyucunun anlamasını kolaylaştırmıştır. Belkâsım el-Ğâlî’ye göre: İbn Âşûr, her halukarda Arap ensabından (nesebi bilmede) haberdar olup bu konuda uzmandır. Arapların örf ve adetlerinden, eski köklü tarihlerinden de haberdardır. Muhakkik âlimlerin bile bazı konularda çok az bilgi sahibi olduğu Arapların halleri hakkında o, son derece bilgi sahibidir (el-Ğâlî,1996: 233).

İbn Âşûr, eserlerinde kullanmış olduğu şiirle istişâd yapısının birbiriyle uyumlu olmasına son derece dikkat etmiştir. Şâhidin sahibini ve amacını zikretmiş, şâhidin şartlarını ve durumunu açıklamıştır. Şâhidle alakalı olan şahsiyetleri zikretmiş, şâhidle irtibatlı olan diğer unsurlardan da bahsetmiştir. Gerekli bilgiyi bir düzen içerisinde vermiştir. O, divanlarda ve tefsirin ana kaynaklarında ulaştığı bilgileri kullanmıştır.

6. ŞİİR İSTİŞHADININ DAYANAĞINI BELİRLEME

İbn Âşûr’un kimi zaman şiir istişhadının dayanağını belirlerken dil, belâgat, Kur’an ve şiir arasında şekilsel karşılaştırma, şiirin içeriği ile ilgili etmenleri açıklama, belirli bir zamana değinme, şâhidin hikâyesi ve bunun şairle olan alakası gibi konularda ön bilgi verdiği görülür. Bunları şöyle detaylandırabiliriz:

1. İbn Âşûr, teşvik etme, heyecanlandırma, istek uyandırma, tahrik etme ve kıskırtma gibi durumlarda istifham sanatı kullanmıştır (İbn Âşûr, 1984: II, 481; XXIX, 15).
2. İbn Âşûr, Kur’an ve şiir arasında şekilsel bakımdan karşılaştırma yaparak dayanağı belirler. Üslup açısından bu yöntem Arap kelamında da mevcuttur. Teşâbühü’l Etrâf¹ ve Muhassinatü’Tıbak² olarak bilinen bu yöntem belâgatı güzelleştirir (İbn Âşûr, 1984: VII, 416)
3. İbn Âşûr, belirli bir zaman dilimine dair zikrettiği ön bilgileri şiir istişhadına dayanak yapmıştır (İbn Âşûr, 1984: I, 321- 322).
4. İbn Âşûr, bağlama göre şâhidin kullanıldığı yerleri şahide dayanak yapmış ve Şahidin hikâyesini ve hikâyenin şairle olan alakasına değinmiş. Şâhidin sahibi hakkında gelen haberleri sunar. İstişhadın yerini açıklar ve Şâhid ile Kur’an-ı Kerim’in ayetleri arasındaki ilişkiyi açıklar (İbn Âşûr, (1984): XXX, 70).
5. İbn Âşûr, ayetlerde geçen kınama ve yermeye ilgili kavramları açıklarken belâgatın teknik ve sanat boyutunu şahide dayanak sunar. Örnek: سَتْسِمُهُ عَلَى الْخُرطوم “Yakında biz onun burnunu damgalayacağız” (Kalem: 68/16) Bu kavramlardan biri أَنْفٌ (enfün) yani burundur. Birini küçümseme, aşağılama, rezil etme,

¹Teşâbühü’l Etrâf: Sözü başı ile sonunda birbirine anlamca uygun düşen lafızların bulunması sanatı olarak bilinir. Yani sonradan gelen cümlede kafiyenin lafzını tekrar etmekle olur. (Pala & Durmuş, 2001: XXIII, 459).

² Muhassinatü’Tıbak: Manayı güzelleştiren sanatlar olarak bilinen bu sanat belâgatı güzelleştiren bedi ilmi alanıyla ilgili sanat türüdür. (Durmuş, 1999: XIX, 467).

hafife alma, imajını çizme, karalama, hor görme, gururunu ve kibrini kırmak için mecaz, kinaye ve istiare yoluyla edebî sanatlar kullanılmıştır. *أَنْفٌ* (enfün)'ün eş anlamlısıdır. Filin ve domuzun burnu, insan burnuna teşmil edilince olumsuz anlama gelir. Burunla alakalı olan *وَعَلَى رَعْمٍ* burnu yerde sürünsün, *وَأَنْفُهُ* birini hiçe saymak anlamında kullanılmıştır.

İbn Âşûr, *أَنْفٌ* lafzını açıklarken Zemâhşerî ve İbn Atıyye'nin görüşlerine yer vermiştir. Zemâhşerî, hortum lafzını küçümseme, hakaret anlamında kullanmıştır. Mecaz-ı mürsele³ dikkat çekmiştir. İbn Atıyye ise gerçekte bu lafızın aslan gibi yırtıcı hayvanların burnu için kullanıldığını, insan burnuyla ilişkilendirmede istiare olduğu konusunda şunları dile getirir: "...Ayette hortumun, insanın burnuna karşılık gelmesi istiaredir. Devenin dudağının insanın dudağına istinad edilerek adlandırmak istiaredir." Ferezdâk'ın şu beyiti buna şahit sunar:

وَلَكِنَّ زَنْجِيَّ غَلِيظَ الْمَشَافِرِ

فَلَوْ كُنْتُ ضَبِيًّا عَرَفْتَ قَرَابَتِي

"Eğer Dabbi kabilesinden olsaydın akrabalığımı bilirdin. Fakat sen dudakları kalın bir siyahisin."

Nâbiga, Lebîd b. Rebîa'yı yerdığı beyitte tayın dudağını insanın dudağıyla ilişkilendirerek istiare yapmıştır. Şöyle ki;

أَبَا لُورْدَاءَ جَحْفَلَةَ الْأَتَانِ

أَلَا مَنْ مُبْلِعٌ عَنِّي لِيْبِدًا

"Dikkat edin! Benden, dişi tayın dudağına sahip olan Eba Verda künyesiyle bilinen Lebîd'e kim bu haberi ulaştı'râbilir?"

Burda kinaye sanatı da vardır. Çünkü yüz, insanı temsil eder. Burun da yüzü temsil eder. Burnun damgalanmasında; küçük düşürme, hakaret ve değersizleştirme söz konusudur (İbn Âşûr, 1984: XXIX, 76-78).

İbn Âşûr, Cerîr'in şu beyitini bu duruma şahit sunar:

وَعَلَى الْبُعَيْثِ جَدَعْتُ أَنْفَ الْأَخْطَلِ

لَمَّا وَضَعْتُ عَلَى الْفَرَزْدَقِ مَيْسِمِي

"Ferezdak'ı ve el-Baîsi damgaladıktan sonra Ahtal'ın burnunu kestim."

er-Radî'nin Sâbî'yi yerdığı mersiyesinde geçen şu beyiti de bu konuya şahid gösterilebilecek örneklerdendir:

عَنْ جَانِبَيْكَ مَقَاعِدُ الْعُوَادِ

أَعَزُّ عَلَيَّ بِأَنْ أَرَكَ وَقَدْ خَلَا

"Seni kade-i hacetin oturduğu dışında oturmuş bir vaziyette görmek bana ağır gelir" (İbn Âşûr, 1984: XXIX, 228).

İbn Âşûr, ayette geçen Velid b. Muğire'nin alay edilme şekline yukarıdaki beyitte Radî'nin Sâbî'yi alaya alması konusunu şahit sunmuştur. Yukarıda geçen Kalem süresinin 16. ayetindeki tehdit ve korkutma Velid b. Muğire ile ilgilidir. (İbn Âşûr, 1984: XXIX, 78). Ayette Velid b. Muğirenin burnunu damgalamaya benzer olarak şair Cerir, Ferazdak ve el-Ba'îsi'nin burunlarını damgalayıp, Ahtalın burnunu kestiğini ifade ederek onları tehdit edip korkuttuğunu belirtmiştir. Ayrıca İbn Âşûr, Zeynep bint Tasriye'nin mersiyede kardeşi Yezid'e sarfettiği yergi sözlerini (İbn Âşûr, 1984, XXIX, 29; XXX, 138; XXX, 399; XXX, 46; XXX, 505, 514). Yezid b. Huveylid'in Nabiga'yı yerdığı mersiyede geçen belâgat sanatlarını şahide dayanak olarak sunmuştur (İbn Âşûr, 1984: XXIX, 155).

5. İbn Âşûr şahidi; kabile, ırk, kişinin nesebi ve mensubiyeti gibi unsurlara dayandırır. Çünkü O, ayetleri açıklamaya yardımcı olan beyitler ve beyitlerin anlaşılmasına yardımcı olan dış unsurlar hakkında ön açıklamaları önemli görür. Örneğin, müfessirin yaptığı şu ayetin açıklamasına dair yorumuna bakalım: *بَعْدَ ذَلِكَ* "Bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye." (Kalem, 68/13).

İbn Âşûr: " *زَنْيِمٌ* (zenim) bitişik, yapışık demektir. Nesebsizlikle çağrılmak demektir. Zenîm, nesebi alay konusu yapma, anlaşmalı kavme veya efendisine nispet etmek anlamına da gelir. Araplar, devenin kulağında asılı duran fazlalık kısma *زَنْيِمٌ* derler. Bu ayatin Velid b. Muğire veya Sâkîf kabilesinden olup anlaşmalı olan Kureyş kabilesine geçen Ahnes b. Şerîk hakkında indiği rivayet edilir. Çünkü Velid b. Muğire on üç yaşına geldikten sonra velidin babası velid hakkında evlatlık iddiasında bulunmuştur." (İbn Âşûr, 1984: XXIX, 75). Bu anlamı desteklemek için İbn Âşûr, şahid olarak cahiliye dönemi şairi Hatîm et-Temîmî veya Hassân b. Sâbit'e nispet edilen şu beyiti şahit sunar:

كَمَا زِيدَ فِي عَرْضِ الْأَيْمِ الْأَكَارِغِ

زَنْيِمٌ تَدَاعَاهُ الرَّجَالُ زِيَادَةً

³ Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması): Benzetme ilgisi söz konusu olmadan, başka bazı ilgililerle, bir sözün başka bir söz yerine kullanılmasıyla oluşturulan mecazlardır.

“Bazı kişiler soysuz, fazlalık olarak kendi çocuğu olduğunu iddia etmişler. Deride (vücutta) fazla olan azalar gibi bazıları onu (zenim) fazlalık olarak nispet ettiler.”

Zenîm lafzı, Araplarda anneleri tarafından kusur ve ayıp olarak nispet etmeye karşılık olarak da kullanılmış. Hassân b. Sâbit, Ebû Süfyan’ı Müslüman olmadan önceki soy bağıyla yermesi, Araplarda insanların neseplerinin açıkça bilindiğini göstermektedir. Zira Ebû Süfyan’ın annesi Beni Haşim’in diğer ev hanımlarının aksine azatlı köle (cariye) idi. Aşağıdaki beyitler Beni Haşim’in annelerinin neseplerini açıkça bildirmektedir.

كَمَا نَيْطُ خَلْفَ الرَّابِجِ الْفَدْحُ الْقُرْدُ	وَأَنْتَ زَنْيِمٌ نَيْطُ فِي آلِ هَاشِمٍ
تُبُو بَيْتِ مَحْزُومٍ وَوَالِدِكَ الْعَيْدُ	وَإِنَّ سَنَامَ الْمَجْدِ مِنْ آلِ هَاشِمٍ

“Binicinin arkasına tek kadeh’in bağlandığı gibi sen de Âl-i Hâşim’e bağlı olan soysuz kimsesin.

Mahzum oğullarının kızlarının çocukları Âl-i Hâşim içinde şerefin zirvesinde olanlardır. Senin baban ise köledir.”

Ebû Süfyan’ın Annesinin babası (dedesi), Abdülmenaf’ın kölesi olan Mevhip’tir. Annesi ise Mevhib’in kızı olan Sümeyye bint Mevhip’tir” (İbn Âşûr, 1984: XXIX, 75).

İbn Âşûr, ayette soysuz anlamına gelen زَنْيِم (zenimin) ifadesine karşılık beyitlerde geçen زَنْيِم (zenimün) ifadesini şahit sunmuştur. Ayette Velid b. Muğîre veya Ahnes b. Şerik’in nesebi vurgulanırken İbn Âşûr’un sunduğu beyitler ise şahidi, Ebû Süfyan’ın nesebine dayandırmıştır.

Netice olarak İbn Âşûr’un şahid için bu tür işaretleri dayanak kullanmada istekli olduğunu görmekteyiz. Bu işaretler ışıklar mesabesindedir. Öyle ki bu işaretler yoluyla şiir şahidinin anlaşılması mümkün olmuş bunun neticesinde de Kur’an-ı Kerim daha kolay anlaşılmuştur.

7. ŞİİRLE İSTİŞHAD YÖNTEMİ

İbn Âşûr’un, Kur’an, hadis, mesel, lehçe gibi şahidlerle beraber şiir şahidini de kullanması, onun tek bir metoda bağlı kalmadığını gösterir. Şiir şahidini, farklı türlerden (Kur’an, hadis ve Arap kelamıyla) olan şevahitlerle belli bir sıralama gözetmeden zikretmiştir. Bu konuda Abdurrahman eş-Şehrî şunları dile getirir: “İbn Âşûr, şiirden şevahitler zikreder. Her yerde Kur’an şahidlerini şiir şahidlerinin önüne alınmayı zorunlu görmez. Bunu herhangi bir sıralama gözetmeden yapar.” (eş-Şehrî, 1431: 353).

İbn Âşûr’un şiirle istişhâd yöntemini maddeler halinde şöyle açıklamak mümkündür:

a) İbn Âşûr, şiir istişhâdıyla ayetten çıkan manaları destekler. Ayetleri açıklarken uygun gördüğü bazı manaları şiirle kanıtlamaya çalışır. Örnek:

“Seninle tartışmaya girişirlerse, de ki: "Ben, bana uyanlarla birlikte kendi özümü Allah'a teslim ettim" (Ali İmran: 3/20) Burada الْوَجْهُ dan maksat الدَّاتُ (ez-zâtü)‘yü الْوَجْهُ (el-vechü) ile ifade etmiştir. Çünkü buradaki الْوَجْهُ (el-vechü) kelimesini الدَّاتُ (ez-zatü)‘nün en şerefli en muhterem ve en onurlu kısmından saymıştır. İbn Âşûr, Şenferâ’dan şu beyiti şahid olarak sunar.

وَغَوْدِرَ عِنْدَ الْمَلْتَقَى ثُمَّ سَائِرِي	إِذَا قَطَعُوا رَأْسِي
---	------------------------

“Başımı kestiklerinde bedenimin çoğu başımlaydı. Karşılaşma anında diğerlerinede kötülük edildi ” (İbn Âşûr, 1984: I, 674).

b) İbn Âşûr, bazen manası kapalı olan ayetin bir kısmını araştırarak bunu fasih şiir, seçkin hitabetler ve meşhur örneklerle desteklemiştir. el-Gâli, 1996: 233). Mesela Bakara sûresi 10. ayette: فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ “(Münafıkların) kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır” (Bakara, 2/10).

İbni Âşûr, فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ “Kalplerinde bir hastalık vardır.” ifadesinden anlaşılan kalplerinde onları mahveden, helak eden, yok edip tüketme sınırına getiren hastalığı beyan eder. Zira aldatma fikrinin yeri kalptir. Aldatma hastalığı psikolojik bir hastalıktır. İbn Âşûr, ayette geçen hastalığın mecaz anlamında kullanıldığına dair Fahl lakabını taşıyan Alkame b. Abdete’nin şu beyitini şahit sunar:

خَبِيرٌ بِأَنْوَاءِ النِّسَاءِ طَبِيبٌ	فَإِنْ تَسْأَلُونِي بِالنِّسَاءِ فَإِنِّي
--	---

“Eğer kadınlar hakkında benden bir şey soracak olursanız hastalıkları konusunda uzmanım.”

فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا “Allah da onların hastalıklarını artırmıştır.” İfadesinden kastedilen münafıkların, riyakârlık, aldatma ve hilelerinden ortaya çıkan kötü ahlaklarıdır. Nifakta bağımlılık, bir şeyi terketmeme söz konusudur. Münafıklarda bu nifak hastalığı artarak kökleşir. Zamanla da karektere dönüşür. (İbn Âşûr, 1984: I, 279).

c) Tâhir b. Âşûr, bir kaidenin doğru ya da yanlış olduğunu ıspatlamak için şiir şâhidinden yararlanma yöntemini benimsemiştir. Örnek, Nisa sûresi 45. ayet: وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا “Allah, sizin düşmanlarınızı çok daha iyi bilir. Allah, dost olarak yeter. Allah, yardımcı olarak da yeter (Nisa:4/45). İbn Âşûr, ayette geçen كَفَى (kefa) fiilinden sonra gelen ب (ba)’nın görevi hususunda Arap şiirinden bazı örnekleri sunar: كَفَى fiilinin faili, bazen harfi cer olan ب (ba)’nın dışında gelir. İbn Âşûr, bu duruma Sahîm Abdi b. Hashas’ın şu beyitini şahit sunar.

كَفَى السَّيِّبُ وَالْإِسْلَامُ نَاهِيَا

عَمِيرَةٌ وَدَعَّغَ إِنْ تَجَهَّزْتَ غَادِيَا

“Ey Umeyre (bayan ismi), dünya meşgalelerini terketmeye azmetmiş isen (şarkıcıları) terket. Caydırıcı olarak yaşlılık ve İslam sana yeter.”

İbn Âşûr, Abd b. Hashas’ın bu sözünde geçtiği gibi bazen كَفَى fiilinden sonra failin ب (ba) ile mecrur olmadığını ifade etmiş. O, bununla yetinmeyerek muhalif nahivcilerin görüşlerini de delil olarak şiir sevahitleriyle şöyle zikretmiştir.

Zeccâc, ayette geçen ب (ba)’yı zaid görmemiş. كَفَى fiili كَفَى fiilinin manasını barındırdığını söylemiştir. İbn Hişam da ayette geçen ب (ba)’nın zaid olmadığı fikrini güzel bulmuş ve onaylamıştır.

d) İbn Âşûr, lafızların asıllarını yani daha önce Araplar tarafından kullanılıp kullanılmadığını öğrenmek için Arap şiirini şâhid getirmiştir. Örnek: الْكَلَالَةُ (el-kelaletü) lafzı, daha önce Araplar tarafından kullanılmamış, Kur’an’ın nüzülüyle Arapların kelimasında yer almıştır. Söz konusu lafız Kur’an’da şöyle geçmektedir:

وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةً وَوَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ “Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa, ona altıda bir düşer.” (Nisâ: 4/12)

İbn Âşûr’a göre ayette geçen كَلَالَةً (kelaletün) lafzı mensuptur يُورَثُ fiilinde geçen gizli (hüve) zamirine hal olmuştur. الْكَلَالَةُ (el-Kelâletü) lafzı كَلَالٍ (kelalin) için bir isimdir. Yorgunluk, bitkinlik, tükenmişlik gibi anlamlara gelmektedir. İbn Âşûr, kelâle lafzının bu anlamlarda kullanıldığına dair A’sâ’dan şu beyiti şâhid sunar:

وَلَا مِنْ حَفِيٍّ حَتَّىٰ الْآقِيٍّ مَحْمَدًا

فَأَلَيْتُ لَا أَرْتِي لَهَا مِنْ كَلَالَةٍ

“Muhammed’le buluşuncaya dek atın nalsız olmasına ve çok yürüyüp yorgun düşmesine rağmen ona acımayacağıma yemin ettim.”

Bu beyitte geçen كَلَالَةً (kelâletün) lafzı mastar isimdir. Tesniye (ikil) ve cemi (çoğulu) yoktur. Araplar كَلَالَةً (kelâletün) lafzını nesepçe yakın olmayan uzak akrabayla niteler. Araplar, kinaye yoluyla الْكَلَالَةُ (el-kelâletü) lafzını uzak akrabayla isimlendirmişlerdir. İbn Âşûr, kelâleyi uzak akrabayla isimlendirmeyi şairi bilinmeyen şu beyiti şahit sunar:

وَمَوْلَى الْكَلَالَةِ لَا يَعْصِبُ

فَإِنَّ أَبَا الْمَرْءِ أَحْمَىٰ لَهُ

“Kişinin babası kişiye daha yakındır. Kelâle yoluyla akraba olanlar da buna kızmaz.”

Araplar, kelâle lafzını, sonraki dönemlerde, miras alacak uzak akraba için kullanmışlar. İbn Âşûr, aslında bu lafzın, Kur’an’a ait bir kavram olduğunu düşünmektedir. Kelâle lafzının ayetlerin inşinden sonra Arap kelimasında görüldüğünü ve kaynaklarda önceden böyle bir kavramın kullanıldığına dair herhangi bir bilgiye rastlamadığını belirtmiştir. O, kelâle lafzının miras alacak uzak akraba için kullanıldığına dair Ferezdk’in şu beyitini şahit sunar:

عَنْ ابْنِ مَنَافٍ عَبْدِ شَمْسٍ وَهَاشِمٍ

وَرَبُّنَا قَنَاءَ الْمَجْدِ لَا عَنْ كَلَالَةٍ

“Siz izzeti (şerefi) kelâle yoluyla değil, siz onu Abdulmenaf oğulları, Abdüşşems ve Haşimoğullarından miras aldınız.” (İbn Âşûr, 1984: IV, 264).

Neticede İbn Âşûr, kelâle kavramını açıklamak için farklı iki dönemin şiirinden bazı beyitleri delil getirmiş ve bu kavramın ilk defa İslam’ın gelmesiyle ortaya çıktığını ve sahabe döneminde kullanıldığını söylemiştir. O, bu kavramı etraflı bir şekilde ele alarak, “babası ve oğlu olmayan kimse” anlamına geldiğine dair cumhurun görüşüne yer vermiştir. Şahit sunulan beyitlerde, sahabe ve cumhura göre de bu anlamda kullanıldığını ifade etmiştir.

e) İslam'dan önce nadir olarak kullanılan fakat Kur'an'ın inmesiyle Araplar'ın hayatında yaygınlaşan ifadelerden biride نِسَاء (nisâün) lafzı olmuştur. Söz konusu nisâ kelimesi Kur'an'da şöyle geçmektedir:

قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَابْنَاتَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا نَدْعُهُمْ أَتَدْرِكُونَ مَا نَدْعُهُمْ لَمَّا قَضَيْنَا حُكْمَنَا وَنَدْعُهُمْ قُلُوبًا وَجَاهًا وَقَدْ أُنزِلَتْ آيَاتُنَا لَكَ آيَاتٍ مُّبِينَةٍ *Deki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım"* (Âl-i İmrân: 3/ 61).

İbn Âşûr'a göre نِسَاء (nisâün) lafzı şüphesiz eşler anlamına gelmektedir. Tekil veya çoğul olarak nisa lafzına izafe yapıldığında Araplar mutlak olarak bunun erkeğin eşi anlamına geldiğini bilmiş, idâfesiz kullanıldığında ise erkeğin eşi anlamında kullanılmadığı anlamışlardır. Yüce Allah'ın şu buyruğu bunun açık delilidir: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ *"Ey Peygamber'in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz"* (Ahzâb: 33/32). Yine başka bir ayette de عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيهِنَّ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَرْوِجَنَّ لَكُمْ وَبَنَاتِكُمْ نِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ *"Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle, bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler."* (Ahzâb: 33/59).

İbn Âşûr, İslam'dan önce nadir olarak kullanılan nisâ kelimesinin kullanıldığının delili olarak Nâbîga ez-Zübyani'ye ait şu beyiti şahit sunar:

جَدَارًا عَلَى أَنْ لَا تُنَالَ مَقَادَتِي وَلَا نِسْوَتِي حَتَّى يَمُتْنَ حَرَائِرًا

"Makamımı ele geçirmekten ve hür olarak ölmekten eşlerimden sakının."

İbn Âşûr, Kuran'ın inmesiyle yaygınlaşan نِسَاء (nisâün) kelimesinin eşler anlamında kullanıldığını belirtmiş. İslam'dan önce nadir olsada kullanıldığına dair şahit sunduğu beyitte ise نِسَاء (nisâün) kelimesinin türevlerinden olan نِسْوَةٌ (nisvetün) kelimesinin eşler anlamında kullanıldığını ifade etmiştir (İbn Âşûr, 1984, III, 266).

f) Bir kelime, gerçek anlamı dışında zamanla anlam kaymasına uğrayabilir. Örnek, Bakara sûresi 26. ayet:

يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ *"(Allah) onunla birçoklarını saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Onunla ancak fasıkları saptırır"* (Bakara: 2/26).

İbn Âşûr'a göre الفاسق (el-fâsık) lafzı, şer'î bir lafızdır. İsmi fail olup فسق (fiskün) mastarından türemiştir. فسق (fiskün)'nün gerçek anlamı, meyvenin kabuğundan çıkması demektir. Bu, bir kusur, eksiklik, hastalıktır veya meyvenin kalitesiz oluşu demektir. Fısk, hastalık sayıldığından yerilmiştir. İbn Âşûr, şahid olarak Nâbîga'nın şu beyitini sunar:

صَعَارُ النَّوَى مَكْنُوزَةٌ لَيْسَ بِقَشْرِهَا إِذَا طَارَ قَشْرُ التَّمْرِ عَنْهَا بِطَائِرٍ

"Hurmanın kabuğu kendisinden uçtuğunda (onun) dolgun çekirdeğin kabuğu uçmaz."

فسق (fiskün) kelimesi Kur'an'ı Kerim ininceye kadar şiirde geçen anlamıyla kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in nüzulüyle فسق (fiskün) kelimesi Yüce Allah'ın emrinden çıkmaya, büyük günah işleyerek onun kesin emirlerini ihlal etme anlamlarında kullanılmıştır. Aynı şekilde Kur'an'ın nüzulüyle bu lafız müslümanların keliminde da yer almaya başlamıştır. İbn Âşûr, şahit sunduğu Nâbîga'nın yukarıdaki beyitinde الفاسق (el-fâsık) lafzının İslam'dan önce meyvenin kabuğundan çıkması ve kalitesiz oluşu anlamında kullanılmış iken zamanla ayette de görüldüğü gibi Yüce Allah'ın emrinden çıkma, büyük günah işleme ve onun kesin emirlerini ihlal etme gibi farklı anlamlarında kullanılmıştır. (İbn Âşûr, 1984: I, 366).

Sonuç olarak İbn Âşûr, Kur'an'la şiir istişhâdı arasındaki bağı ve Kur'an'ın şiir ile olan irtibatını yöntem olarak kullanmıştır. Aslında o, Kur'an'ı doğrudan şiirle tefsir etmemiş, dolaylı olarak şiirden faydalanmış, Kur'an'ı tefsir edebilmek için şiirin hakemliğine müracaat etmiştir. Müellif, bir lafız, cahiliye dönemi şiirinde genellikle hangi manada kullanılmışsa o manayı esas almıştır.

8. SONUÇ

Tâhir b. Âşûr'un kaleme aldığı en önemli eserlerden biri de *"et-Tahrîr ve't-Tenvîr"* adlı tefsir çalışmasıdır. Sahip olduğu ilmî birikimini tefsirine yansıtan İbn Âşûr, tefsirinde şiirle istişhaddan büyük ölçüde faydalanarak ayetleri açıklama gayretinde olmuştur.

İbn Âşûr, cahiliye, muhadramun, mütekaddimûn ve muhdesun dönemi şairlerinden oldukça fazla şiir nakletmiştir. Nâbîga ez-Zübyânî, İmrüülkays, A'sâ b. Kays, Kâ'b b. Züheyr, Amr b. Ma'dikerib, Hassân b. Sâbit, Ferezdak, Cerîr, Zürrumme', Beşşâr b. Bürd ve Ebû Tayyîb el- Mütenebbî gibi şairlerden şiir istişhadında bulunmuştur.

İbn Âşûr, şahidleri sonraki dönemlere ve bilinen şairlere nispet etmede herhangi bir kuşkuya düşmemiştir. O, cahiliye dönemi şiirine daha fazla eğilim göstermiştir. Tâhir b. Âşûr, çoğunlukla mensup şiirlerle istişhad

etmeye özen göstermiştir. Onun tefsirinde söyleyeni belli olan beyit oranı % 91 iken, söyleyeni bilinmeyen beyitlerin oranı ise % 9 dur.

İbn Âşûr, hakikatı aramaya özen gösterdiği için büyük dildilerin şevahitlerine de yer vermiştir. Kendini ihticac dönemi şevahitleriyle sınırlandırmamış, Mütenebbi, Beşşar b. Bürd gibi muhdes şairler başta olmak üzere Emevi ve Abbasi dönemi şairlerinden de şiir almıştır. İbn Âşûr ayetin üsluplarında varid olan durumları karşılaştırmak için şiir şâhidinin ardından açıklama ve yorum yapmaya özen göstermemiştir. Şiir şâhidini zikrettikten sonra diğer ayetlerin tefsirine geçmiştir. Şiir şâhidini ayeti açıklamak amacıyla zikretse de ayet ile şâhid arasındaki bağı ortaya çıkarmayı okuyucuya bırakmıştır.

İbn Âşûr'un seçkin şairlerden şiir şevahidinde bulunması onun edebî yönünü göstermekte ve tefsir metodolojisinde dille ilgili unsurlara yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Böylece edebî ve dilsel yönü güçlü bir eser oluşmuştur.

İbn Âşûr, şiir şevahitlerini belirli bir düzen içerisinde ve Kur'an ayetleriyle uyumlu ziretmıştır. Bunu ayetlerdeki kelimeleri açıklamak ve anlamını doğru vermek için yapmıştır. Böylece Kur'an nassıyla şiir şâhidini arasında güçlü bir bağ kurmuştur. Kur'an'ı şiirle doğrudan tefsir etmeye çalışmamış, ileri sürdüğü görüşlerini desteklemek için şiire başvurmuştur. İbn Âşûr, doğru manaya ulaşmak için şiir şâhidini ile akli delili bir araya getirerek ayetleri te'vil etmiştir.

Tâhir b. Âşûr şiir şâhidine estetik ve edebî değer olarak değil, dilsel dayanak ve delil ölçüsü çerçevesinde yaklaşmıştır. O, bu dilsel dayanağı tefsirin maksadı için kullanması gerektiğine inanmıştır. Müellifin *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı eserinde şiir şâhidini alma ölçüsünü şöyle özetlemek mümkündür: Kelimelerin dilsel açıklamasını yaptıktan sonra Kuran ayetlerini açıklamaya geçmiştir. Fasîh Arap şiiriyle istişhâd yapmaya önem vermiştir. Kelimelerin sözlük manasının yanında, geçtiği bağlamı da dikkate alarak Kur'an naslarını yorumlamıştır. Kur'an'ın üslubunu eski Arap kullanımlarıyla ilişkilendirmiştir. Arap kullanımlarını; hitabet, şiir ve terkip gibi dilsel unsurları başvuruda hüccet kabul etmiştir.

İbn Âşûr, eserlerinde tercih ettiği görüşleri desteklemek amacıyla şiir şâhidini zikretmiş ancak bu şâhidlerle ilgili ayrıntı bilgi vermemiştir. O, şiirden sadece açıklamak istediği meseleye hizmet amacıyla istifade etmiştir. Ona göre şiir bir araçtır. Şiirin görevi, zikredilmekle sonra erer. Dolayısıyla İbn Âşûr'un şiiri kullanmada eleştirilmesi gereken en önemli yönü, şiirin özünden ziyade şekilsel yönüyle yetinmesidir.

KAYNAKÇA

Ahmîdân, H. (2012). "eş-Şâhidü's-Şi'r fi't-Tahrîr ve't-Tenvîr-Tasnîf ve'd-Dirâse" , Doktora Tezi, Seyyid Muhammed b. Abdullah Üniversitesi, Fas.

'Akkâvî, İ. F. (1996). el-Mu'cemu'l-Mufasssal fi ulûmi'l-belâgati ve'l-Bedî' ve'l-Me'ânî, (Thk.: Ahmed Şemseddîn), Beyrut, Lübnan.

Askerî, E.H. (1997). Kitâbü Sınâ'ateyin-nazm ve'n-nesr, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut.

el-Bağdâdî, A. (1997). 'Hizânetü'l-edeb, (Thk.: Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Mektebetü'l-Hancî, Kahire.

Bedevî, T. (1997). Mu'cemü'l-belâgati'l-'Arabiyye, (4. Baskı), Dâru İbn Hazm, Beyrut.

el-Berrî, H. (2002). Mekâyisü'l-Belâğiyye fi Tefsîri et-Tâhrîr ve't-Tenvîr li Muhammed Tâhir b. Âşûr, Dâru'l-Fâris, Amman.

Bolelli, N. (2015). Belâgat (Beyân-Me'ânî- Bedî' İlimleri) Arap Edebiyatı, (9. Baskı), M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu: 72, İstanbul.

Bürd, B. (1976). Dîvânü Beşşâr b. Bürd, I-III, (Thk.: Tâhir b. Âşûr), Tunus.

Coşkun, A. (1999). "İbn Âşûr Muhammed Tâhir", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XIX): 332-335.

Develioğlu, F. (1983). Osmanlıca-Türkçe Büyük Lügat, İstanbul.

Durmuş, İ. (1999). "İbn Ebü'l-İsba", Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XIX): 467-468.

Fîrûzâbâdî, M. (1407). Kâmüsü'l-muhît, Mektebetü Tahkikü't-Türâs fi Müesseseti'r-Risâle, Beyrut.

el-Ğâli, B. (1996). Min a'lâmi'z-Zeytûne Şeyhu'l-Câmi'i'l-A'zam Muhammed et-Tahir İbn Âşûr, hayâtuhû ve âsâruhû, Dâr-u İbn Hazm, Beyrut.

el-İsfahânî, E. F. (1986). el-Egânî, (Thk.: Semîr Câbir), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut.

- Koçak, İ. (1988). “Ahfeş el-Ekber”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (I): 525.
- Mecdi, V. (1979). Mu 'cemü'l-mustalahâti'l-'Arabiyyi fi'l-luğa ve'l-Edeb, Beyrut.
- Mühtât, İ. (1992). Mukârebetü's-Şahidü's-Ş'iriyi fi 'l-Kütübi 'n-Nekdiyye ve'l-Belâğiyye, Dirasat'ul- 'Ulyâ, Ribat.
- el-Mühendis, K. (1979. Mu 'cemü'l-mustalahâti'l-'Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb, Beyrut.
- el-Müncid, M. B. (1986). el-İtticâhü'l-İslâmî fi's-Ş'iri'l-Endelüsî fi 'ahdey Mülûki't-tavâif ve'l-Murâbitîn, Beyrut.
- İbn Âşûr, T. (1984). et-Tahrîr ve't-Tenvîr, XXX, Darü't-Tunus.
- İbnü'l-Hoca, M. H. (2008). Şeyhu'l-İslâm el-İmâmu'l-Ekber Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr ve Kitâbuhu Mekâsıdu's-Şerî 'eti'l-İslâmiyye, Dâru'l-'Arabiyye, Tunus.
- İbn Manzûr, E.F. (1963). Lisânü'l-'Arab, XX, Dâru's- Sadr, Beyrut.
- İbn Reşîk, K. (1972. el-'Umde fi mehâsini's-Ş'i'r ve âdâbihi ve nakdi, Beyrut.
- el-Mâlikî, M. A. (1994). Cuhûdu't-Taberî fi Dirâseti's-Şevâhidi's-Ş'iriyi fi Câmi'i'l-Beyân 'an Te'vîli Ayi'l-Kur'ân, Dirâsetü'l-luğeviyetü'l-Edebiyye fi't-Tefsîri'l-Kur'an-i'l-Kerîm, Zehru'l-Mihraz, Fas.
- Matlub, A. (1996). Mu'cemü'l-Mustalahâti'l-Belâğiyye ve Tatavvürîhâ (2. Baskı), Mektebetü Lübnan, Beyrut.
- Pala, İ. & Durmuş, İ. (2001). “İ'tilâf”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XXIII): 459-460.
- Hittî, H. N. (1992). Şerh-u Divânu Züheyr ibn Ebi Sülmâ, Beyrut.
- Sâmîr, H. (1994). Şeyh Muhammed Tâhîr b. Âşûr ve Menhecuhu fi Tefsîri't-Tahrîr ve't-Tenvîr, Miftâhu'l-Ulâ Dârus-Sakâfe, ed-Davha.
- Süyûtî, E. F. (2006). el-İktirâh fi usûli'n-nahv, (Thk.: Abdulhakim 'Atiyye-Alauddin 'Atiyye), Daru'l-Beyrutî.
- eş-Şehrî, A. (1431). eş-Şâhidü's-Ş'iriyi fi Tefsîri'l-Kur'an-i'l-Kerîm, Ehemmiyyetühu ve eseruhu ve Menâhici'l-Müfessirîn fi'l-İstişâd bihi, Mektebetü Dâru'l-Minhâc, Riyâd.
- Özbalıkcı, M. R.(1992). “Batalyevsi”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (V): 138-139.
- ez-Zebidî, E.F. (2012).Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs, (Thk.: Abdulmun'im Halil İbrahim-Muhammed Mahmud), Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- ez-Zemerlî, S. (1986). A'lâmün Tûnisiyyûn, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut.
- ez-Zübyânî, N. (1986). Divanun-Nabigatu'z-Zübyânî, (Nşr.: Tâhîr b. Âşûr, eş-Şeriketü't-Tûnusiyyetü lit-Tevzî 'î), Tûnus